

کتابخانه هگلیان

مروری بر آثار منتشر شده در باب هگل در ایران

امین محمدزاد

بسته باید «برای مطالعه بیشتر» و «کتابشناسی فارسی» و «همایه» را نیز به این کتاب ۱۷۶ صفحه‌ای و البته خواندنی افزود.

مقدمه بر فلسفه تاریخ هگل

اما نمی‌توان از کنار نام «باقر برهام» گذشت که در انتقال هگل به زبان فارسی نقش اساسی را برعهده داشته است. او کتاب‌های زیادی را در باب هگل ترجمه کرده است که مقدمه بر فلسفه تاریخ هگل برجسته‌ترین آنها است. این کتاب ابتدا در پاییز ۱۳۴۵ به فارسی برگردانده شد و تا به امروز سه ویراست از آن را منتشر ساخته است. البته پیش از وی «امیرحسین جهانگیرلو» در سال ۱۳۵۳ نیز بخش‌هایی از این کتاب را به فارسی برگردانده بود اما ناگفته پیداست که ترجمه برهام کامل‌تر و منسجم‌تر است. «در شناخت اندیشه هگل»، «پیشگفتار پدیدارشناسی جان»، «استقرار شریعت در مذهب مسیح»، «تکوین و ساخت پدیدارشناسی جان هگل» و «ناخشنودی آگاهی در فلسفه هگل» از دیگر ترجمه‌های هگلی باقر برهام است که همگی توسط انتشارات آگه روانه بازار نشر کشور شده است.

■ ■ ■

البته همانطور که ذکر شد، رفت کتاب‌های زیادی درباره هگل به زبان فارسی برگردانده شده است. از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. «هگل» نوشته لوید استینسر با ترجمه فاطمه سبئی، «آشنایی با هگل» نوشته بل استراون با ترجمه مسعود علیا، «هگل و مبادی اندیشه معاصر» نوشته امیر مهدی بدیع با ترجمه احمد آرام، «هگل و اندیشه فلسفی در روسیه» نوشته بوژور بلاتی با ترجمه محمدجعفر بوینده، «هگل و جامعه مدرن» نوشته چارلز تلور با ترجمه منوچهر حقیقی راد، «درآمدی بر هگل» نوشته ژاک دوت با ترجمه محمدجعفر بوینده، «فلسفه تاریخ هگل» نوشته بنیامین فرانکلین کیمبل با ترجمه عبدالعلی دستغیب و «هگل جوان» نوشته گئورگ لوکاج با ترجمه محسن حکیمی.

■ ■ ■

کتاب‌های بسیار معتبری نیز در تاریخ فلسفه وجود دارد که فصل یا بخشی از آنها به هگل پرداخته‌اند و خوشبختانه اکثر آنها توسط نامداران روزگار به فارسی برگردانده شده است. «حجف در پندربندی» در ترجمه «تاریخ فلسفه غرب» برتراند راسل، «داریوش آشوری» در ترجمه «تاریخ فلسفه» فردریک کاپلستون، «سپاس زریاب خوبی» در ترجمه «تاریخ فلسفه» ویل دورانت، «عزت‌الله فولادوند» در ترجمه «جامعه‌یاز و دشمنان آن» کارل پوپر، «علی‌ارمین» در ترجمه «خدوانان اندیشه سیاسی» لین و لنگستر، «سعید مقدم» در ترجمه «تاریخ عقاید سیاسی» سون اریک لیدمان و «یدالله موذن» در ترجمه «سطوره دولت» ارنست کلسیرر؛ مطالب مهمی در باب اندیشه هگل را به فارسی برگردانده‌اند.

■ ■ ■

با وجود وفور کتاب‌های نویسندگان غربی در باب هگل و ترجمه آنها به زبان فارسی، کتاب‌هایی به تالیف نویسندگان ایرانی در باب هگل نیز به بازار نشر کشور عرضه شده است که از جمله آنها می‌توان به «منطق از نظر هگل» نوشته کریم مجتهدی، «درباره روح انتقاد و انتقاد روح» نوشته باقر برهام، «انقلاب فرانسه و جنگ از دیدگاه هگل» نوشته رامین جانیگلو، «هگل و فلسفه جدید» نوشته حمید حمید، «پدیدارشناسی روح بر حسب نظر هگل» نوشته کریم مجتهدی، «املاط هگلی» نوشته رامین جهانگیرلو، «درباره هگل و فلسفه او» نوشته کریم مجتهدی و همچنین دو بخش «جیانگری هنر از نظر هگل» و «هگل و تاریخ هنر» در کتاب «حقیقت و زیبایی» نوشته بلک احمدی اشاره داشت. رضا داوری اردکانی نیز در کتاب «فلسفه چیست؟» خود بخشی را به هگل اختصاص داده است. اما از بین مقالاتی که به زبان فارسی درباره هگل نگاشته شده است، بی‌شک ۴ مقاله سید جواد طباطبایی که ۲۵ سال پیش در نشریه نشر دانش منتشر شده است، هنوز از بهترین مقالاتی است که در زبان فارسی در باب فلسفه هگل تالیف شده است. این چهار مقاله عبارتند از: «بخشی درباره هگل در فلسفه هگل»، «سه روایت فلسفه سیاسی هگل»، «گامی به اصطلاحات فلسفه هگل» و «کتابی در ترجمه برخی مفاهیم هگل». از بین گفتگوها نیز گفتگوی ۱۵ سال پیش سید جواد طباطبایی با نشریه نقد و نظر با عنوان «درباره دین و هگل» سرآمدترین گفتگو و بحث علمی درباره هگل در نشریات ایرانی است. از بین میزگردها و بحث‌های فلسفی نیز می‌توان به مباحثه رضا داوری اردکانی، کریم مجتهدی، غلامحسین ابراهیمی دینانی و غلامرضا اعوانی اشاره کرد که با عنوان «فلسفه هگل در بونه نقد» در چهار قسمت متوالی در نشریه خردنامه صدرا منتشر شد و در دهه ۷۰ هاداران زیادی پیدا کرد.

تاکنون آثار زیادی در بازار کتاب کشور درباره هگل و فلسفه او عرضه شده است. اما باید این نکته مهم را بلافاصله گفت که هیچ شرحی از فلسفه هگل، قادر به بیان گستره، جزئیات و عظمت اندیشه‌های او نیست. هرآنچه او به رشته تحریر درآورد مظهر و احتجاجی بود برای نظریه‌اش در باب آگاهی روزافزون ذهن از خودش. الگوی تفکر او همواره سه پایهای و دیالکتیکی است، نه تنها در ترتیبات استای مقولات، تقسیم‌بندی‌هایش و خرده تقسیم‌بندی‌ها، بلکه به طریقی پویا در این زمینه نیز که حرکت بزرگ تاریخ از پیشروی به سوی خودآگاهی کامل را یک فرآیند دیالکتیکی محسوب می‌کند. اما از معروف‌ترین آثار هگل که به زبان فارسی ترجمه شده است می‌توان به «استقرار شریعت در مذهب مسیح» با ترجمه «باقر برهام»، «عقل در تاریخ» با ترجمه «حمید عنایت»، «مقدمه‌ای بر پدیدارشناسی روح» با ترجمه «محمود عبادیان» و همچنین آثاری با ترجمه درجه دوم همانند «پدیدارشناسی روح» با ترجمه «زیبا جلیلی» و نیز «عناصر فلسفه حق» با ترجمه «مهرداد ایرانی» اشاره داشت. اما همانطور که می‌دانید، رجوع مستقیم به آثار هگل برای علاقمندان به فلسفه و اندیشه، سخت و غامض است. به همین منظور تاکنون آثار زیادی در بازار کتاب کشور درباره هگل و فلسفه او عرضه شده است. ما در این مقاله به پنج کتاب برجسته درباره هگل که به زبان فارسی برگردانده شده و در ایران منتشر شده است، می‌پردازیم.

شرح و نقدی بر فلسفه اجتماعی و سیاسی هگل

پروفسور جان پلامناتز یک اثر دو جلدی معروف در باب اندیشه سیاسی غرب دارد که از آثار ماندگار این حوزه محسوب می‌شود. این کتاب که به اندیشه سیاسی متفکران غربی می‌پردازد، سال پیش توسط «کافظم فیروزمند» ترجمه و به همت انتشارات روزنه روانه بازار نشر کشور شد. اما برای اولین بار این «حسین بشیری» استاد علوم سیاسی دانشگاه تهران بود که سال ۱۳۶۷ پیش دو فصل مربوط به هگل از کتاب مفصل انسان و جامعه را ترجمه و تحت عنوان مستقل «شرح و نقدی بر فلسفه اجتماعی و سیاسی هگل» توسط نشر نی روانه بازار نشر کشور کرد. این کتاب که تاکنون چهار بار تجدید چاپ شده است، کوشیده تا برخی تنگناها و نارسایی‌های تفکر و روش منطقی هگل را به ویژه در رابطه با اندیشه اجتماعی و سیاسی او توضیح دهد. در عین حال پلامناتز به نکت زرف و مهم اندیشه هگل توجه دارد و می‌کوشد تا فهم آنها را برای ما آسان سازد و آنها را از حملات و انتقادات همه گیر برخی منتقدین هگل رهایی بخشد. البته از آنجا که در شرح و نقد پلامناتز اجزا و دستگانه فلسفی هگل به تدریج و تداوم عرضه می‌شوند، مترجم بر آن شده که خلاصه‌ای از دستگانه فلسفی هگل را در پیشگفتاری ۲۰ صفحه‌ای بر متن کتاب بیفزاید.

فلسفه هگل

بیست سال قبل از آنکه کتاب بالا منتشر شود، باز هم یک استاد علوم سیاسی بود که آستین‌ها را بالا زد و در باب هگل کتابی ترجمه کرد. «حمید عنایت» در سال ۱۳۴۷ کتاب «والتر ترنس استیس با عنوان فلسفه هگل را به فارسی برگرداند که امروز به همت انتشارات علمی فرهنگی به چاپ هفتم رسیده است. عنایت در پیشگفتار خود ابتدا سال‌شمار زمانه و زندگی هگل را آورده و پس از آن به شرح نکاتی در باب ترجمه این اثر پرداخته است، او در پایان پیشگفتار خود می‌نویسد: «در ترجمه کتاب حاضر نگارنده تا حد ممکن از شیوه بیان و ذوق نویسندگان آن پیروی کرد و به ساخت و ترکیب عبارات اصل وفادار ماند». این نکته را نباید از یاد برد که این کتاب دو جلدی بدون تردید اولین بستر آشنایی منسجم در زبان فارسی با فلسفه هگل است.

هگل

در دهه ۷۰ انتشارات طرح نو مجموعه‌ای تحت عنوان بنیالگذران فرهنگ امروز را منتشر ساخت که «عزت‌الله فولادوند» متکفل ترجمه کتاب هگل از این مجموعه با تالیف پیتر سینگر شد. اغراق نیست اگر گفته شود که سوسال مترجم تجربه‌یافت شده است که یک اثر منسجم و یکدست در باب هگل به زبان فارسی آفریده شود. مترجمی که حق را نیز پاس داشته و ترجمه خود را به «حمید عنایت» اولین مترجم هگل در ایران تقدیم کرده است. از پیشگفتار فلسفی فولادوند بر کتاب که بگذریم بخش «روزگار و زندگی هگل»، «هدف و غایت تاریخ»، «آزادی و جامعه»، «سفر دور و دراز و برآماری ذهن»، «منطق و دیالکتیک» و «پایاندها» روبه‌رو هستیم.

